

Az 1848-49-es szabadságharc Jósvafő környéki emlékei

- Dr. Zalán Benedek -

A Helytörténeti Füzetek 16. számában már olvashattunk arról, hogy mi történt az 1848-49-es szabadságharc idején Jósvafő környékén. A jósvafői és a színi völgyi események pontos rekonstruálásához szükségesnek tartom a téli hadjárat csapatmozgásainak nagyobb léptékű megismerését.

Görgey seregeinek gyülekező területe Pozsony körül volt, ahonnan Komárom, Buda, Vác fele fordultak észak, a Felvidék irányába. Miután Görgey 1849 január elején sorsára hagyta a fővárost, többféle taktikai lehetőséget kellett számításba vennie. A magyar (katonai) vezetésen belüli pozícióharcok is fontos szerepet játszottak az események későbbi menetének alakulásában. Az egyik variáció szerint Windischgraetz körülbelül 30 ezer katonájával tovább folytatja az egyszer már megvert Perczel üldözését Szolnok irányába, így akár Kossuth debreceni kormányzatát is veszélyeztethette volna. Ebben az esetben az egyetlen komoly erőt képviselő harcképes hadsereg Görgeyé lett volna. Egy másik elképzelhető forgatókönyv szerint Perczel seregei Kossuth és a Tiszántúl segítségével erősödhetek volna valamelyest, így folyamatos csetepaté bontakozhatott volna ki közte és Windischgraetz között, míg Görgey csapataival a Felvidéken pihen és erősödik. Windischgraetz végül nem mozdult, hanem Pesten maradt. Mialatt Görgey a Felvidéket járta a Honvédelmi Bizottmány eredményes munkát végzett. Új seregek alakultak új vezérek alatt (pl.: Klapka, Damjanich, Vécsey stb.). Bem és Perczel is a Honvédelmi Bizottmánynak engedelmesskedett. Kossuth már a katonaság tekintetében is erősebb volt Görgeynél.

Görgey először Lévát majd Zólyomot, Besztercebányát érinti, de közben bekerítették Schlick és az ő segítségére érkező, Görgeyt követő Götz és Jablonowsky tábornokok erői. Át kellett törniük a Branyiszkói hágón, ami sikerült is. Az 1849. február 5.-i győztes csata magyar hőse a korábbi császári tiszt Guyon Richárd. Ezután értek Eperjesre. Innen kezdtek el aztán dél fele ereszkedni. A Görgey vezetése alatt álló hadsereg Schlick császári tábornok seregét követte. Schlick serege Galíciában gyülekezett, a Duklai hágón keresztül jutott be a Kárpát-medencébe és még Görgeyt megelőzve Eperjes és Kassa érintésével 1849 januárjában dél fele tartott. Ezt a mozgást azonban akadályozta Klapka seregeinek gyülekezése Tokaj környékén. Így az 1849 februárjának elején Kassa körül összpontosuló Schlick tábornok által vezetett császári hadtestet a teljes körülzárás fenyegette.

Problémájuk abból adódott, hogy jelentősebb császári erők nem voltak a térségben. A császári főhadiszállás Budán volt, a Görgey seregét követő erőktől

– amelyeket Götz és Jablonowsky tábornokok vezettek – pedig már el voltak vágva. Kelet felé csak Erdélyben állomásoztak császári seregek.

Görgeynek ezek után fel kellett vennie a kapcsolatot Klapkával és a Miskolcon parancsoló teljhatalmú kormánybiztossal Szemere Bertalannal. Görgey ezáltal a Honvédelmi Bizottmány irányítása alá került. Elismerte a debreceni kormányt, de Kossuth nem őt, hanem Dembinszkyt nevezte ki főparancsnoknak. Ezek a magyar vezetésben meglévő belső ellentétek vezettek a jósvafői és színi eseményekhez képest időben később lezajló kápolnai csatavesztéshez (1849 február 26-27.) és a tiszafüredi tiszti zendüléshez.

A következőkben Franz Kočička főhadnagynak a Schlick hadtest 1848-1849-es téli hadműveleteiről szóló leírásából szemezgetve próbálom összefoglalni a Jósua-völgyi eseményeket. Franz Kočička a gróf Schlick tábornok által vezetett hadtest tizedik gyalogos századában szolgálva szemtanúként élte át a történéseket. Művét melynek eredeti címe: „Die Winter-Campagne des Graf Schlik'schen Armeekorps 1848-1849” 1850-ben adta ki Olmützben (ma Olomuc- Csehország) Eduard Hölzel.

Az 1849. február 8-12. közötti időszakban a Schlick hadtest folytatta a visszavonulást. A Lemesanban állomásozó csapatokat visszarendelték Budamérbe, az 1848 december 11.-én a Tarczán újjáépített hidat elbontották. A Kassa körül gyülekező csapatok készültségben maradtak. A két magyar hadtest létszámát 33.000 főben határozták meg, amelynek nagy része reguláris csapatokból és lengyel katonákból állt. 72 darab ágyúval rendelkeztek. Megbízható értesülésük volt arról, hogy Perczel parancsnoksága alatt állomásozik egy harmadik hadtest, hogy a Párizsból nemrég visszatért Dembinszky már Miskolcon van és szándékában áll Kassa fele előrenyomulni, hogy az egyetlen még Torna fele nyitva álló visszavonulási útvonalat veszélyeztesse. Kočička a magyar csapatok morális állapotát jónak vélte, azokat harcban járatosnak tartotta, vezetőit pedig képzett és jó katonáknak. A körbezárt osztrák csapatok 13200 főt számláltak és 45 löveggel rendelkeztek.

Február 8.-án este 9-kor Kassán haditanácsot tartottak. Három elképzelés vetődött fel. Az egyik az előző Helytörténeti Füzetben idézett híres hasonlat volt, miszerint mintegy második Saragossaként utolsó emberig tartják a várost. A második szerint megkísérelték volna az áttörést Galíciába, a harmadik szerint vissza kell vonulni a magyar támadás előtt és kapcsolatot keresni a fősereggel. A legutóbbi lehetőséget választva a haditanács elrendelte az elvonulást – amely már éjfélkor elkezdődött, ezúttal trombitaszó nélkül -, hogy megakadályozzák a teljes körbezárást. A menekülteket, sérülteket, foglyokat más irányban indították el, hogy a csapatok mozgási sebességét növeljék. A miskolci úton ereszkedtek lefelé. Szina településnél szerettek volna harcba bocsátkozni Klapka seregeivel.

A domboldalakon el is foglalták a kedvező pozíciókat és várták a magyar sereget. Várakozásaikkal (vágyaikkal) ellentétben nem alakult ki komoly harc. A császári parancsnokok magyar vereség esetén a visszavonulást egyenesen Miskolc fele folytathatták volna. Így utolsó lehetőségként az Aggteleken át vezető út maradt számukra, mert Szinán túl lefelé nem kockáztatták az előrenyomulást. Az osztrák csapatok helyzetét nehezítette, hogy elhelyezésük nem volt megfelelő – gyakran 50-60 embernek kellett kis helyiségekben összezsúfolódnia -, nagy távolságokat kellett megtenniük, napközben meleg volt, de éjszaka fagyott. A kassai hegyeken tárolt fegyverek elszállítását sikerült anélkül megkezdeniük, hogy Görgey megtámadta volna őket. A Hernádon lévő hidat felgyújtották. Kočička Kassa elhagyásának szerencsés időpontja kapcsán azt is megjegyzi, hogy akkoriban már az élelmiszerkészletek is kimerülőben voltak. Elismeri, hogy Görgey jól manőverezett. A szituációt egy sakkpartihoz hasonlította, ahol, míg ők egyet, Görgey ugyanazon idő alatt kettőt léphetett. A pszichikai helyzetet elemezve megállapítja, hogy a visszavonulás mindig egy bizonyos fokú lesújtottsággal jár. Annak ellenére, hogy el kellett ismerniük az ellenfél fölényét, igyekeztek nem kételkedni saját erejükben. Bár a legkeményebb tél már elmúlt, a katonáknak pihenés, nyugalom és erőgyűjtés helyett újabb és újabb erőpróbákkal kellett szembenézniük.

A szerző elmeséli Tomasini hadnagy esetét, akit felderítésre küldtek (mely utak biztonságosak ill. azért hogy keressen kapcsolatot Götz vagy Jablonowsky egységeivel), de Rosenaunál a lakosság feltartóztatta, megbilincselte és átadta a magyaroknak. Később Debrecenbe szállították. Értesüléseik szerint Rosenaunál egy lejtős szakasz alá volt aknázva, hogy a császári csapatokat a levegőbe tudják röpíteni, de Götz és Jablonowsky tábornokok másfele jártak, Schlick hadteste pedig kezdetben a Bódva völgyében haladt. Ez valószínűleg csak álhír volt és azt a célt szolgálta, hogy megfélemlítse az ellenfelet.

1849 február 10-én Schlick csapatai megszállták Tornát, Színt, Szilast. Tanácskozást tartottak a visszavonulás még szabályozottabb, biztosítottabb lebonyolítása érdekében, hogy előnyüket növelni tudják. Ekkor már az élelmezés megoldása is problémákat okozott. A parancs kiadásakor megpróbálták elő- és utóvédet állítani a főerő köré, de Szendrőig egy alakzatban kívántak vonulni. Közben kisebb magyar csoportok folyamatosan követték és támadgatták őket a területen, ami Kočička szerint gerillaháborúra volt teremtve.

Mindeközben a visszavonulási útvonal is egyre jobban veszélybe került. Görgey Götz és Jablonowsky nyomására Miskolc és Tokaj fele kellett hogy forduljon. A térkép alapján a Sajó völgy kínálkozott útvonalként Miskolcon és Putnokon át Tornaljára és Rimaszombatra vezetve. Schlick csapatai február 10.-én már Moldauig (?) jutottak, de Klapka seregei Miskolc felé közeledtek. Moldau, Tornalja és Miskolc egy egyenlő oldalú háromszöget képez. A hegyi utak –

amik számukra maradtak – rossz állapota nem adott lehetőséget arra, hogy átlagos napi menetet megtéve olyan gyorsan Tornaljára érjenek, mint tehetnék volna a nyitott miskolci országúton. Ezért, hogy a fontos csomóponthoz egy nappal hamarabb érjenek oda, mint az ellenség, az átlagos menet dupláját, tripláját kellett megtenniük. Az elővéd Parrot vezetésével február 11-én hajnali 5-kor elindult Színből az aggteleki hegyen át Tornaljára, ahova nagy nehézségek árán este 6-ra ért oda. Pontosabban egyharmadának sikerült a hegyen átjutnia, sok kocsinak meg kellett várnia míg a hold feljön, hogy lassan tovább tudjanak haladni. A hágó Jósvafő és Aggtelek között befalazott kőtömegekkel volt elzárva, amit valószínűleg a lakosság hordott oda. Ezt sikerült elbontani, de ezzel a megpróbáltatásoknak még nem volt végük. A keskeny, rossz állapotú hegyi út gyakran 25-30 fokos emelkedőt jelentett. Gyakran volt ékekre, emelőkre szükség. Tetézve gondjaikat az utat jégpáncél borította, így majdnem hogy lépésenként estek el a lovak. Herzmanowsky ezredes lova lábát törte. Azon nyomban le is lötték. Először a csapatok, majd végül a kocsik (1400 db.) keltek át. 36 órán át tartott az átkelés. A csapatok többsége már rég elhagyta a hágót mikor az utolsó kocsik még a hegyen voltak.

Fiedler vezérezredesnek és egységeinek reggel fél hétkor kellett elhagynia Moldaut, hogy Jósvafőre és Aggtelekre meneteljenek, de csak három századnak sikerült este tízre Aggtelekre érnie, a többi Jósvafőn maradt. A Pergen dandár hétkor indult és délután fél ötre ért Petribe, a Krieger dandár fél nyolckor indult és estére elérte Színt, Perkupát. Dehn dandárja Szilas, Komjáthi, Nádaska, Szentandrás térségében volt. A főhadiszállás átkerült Szilasra.

Kočička azzal jellemzi a helyzetet, hogy általában ha elértek egy állomáshelyet, akkor marhát vágtak és szétosztották a húst. De a déli pihenő nélkül megtett tripla menet után a katonák az alvást többre tartották, mint a hasuk megtöltését. 1849. február 12-én Parrot dandárja reggel fél nyolckor továbbindult Tornaljáról és elfoglalta Batkát, Dulházát és Tamásit. A Szendrőn zsákmányolt hús kocsinyi élelmiszer nagy része az üldöző huszárok kezébe került. A főhadiszállás egy dupla menet után Tornaljára ért, Fiedler dandárja Fügére, Baraczára és Runyára. Dehn hátvéd dandárja estére Aggtelek, Jósvafő, Petri és Szín településeken állomásozott.

A hadtest gyors mozgásával – ami az utolsó rendelkezésre álló erőtartalékokat vette igénybe – Schlick tábornoknak sikerült a Putnok felől jelentős számban közeledő ellenség elé kerülnie, ami további visszavonulást tett lehetővé.

A színi rajtaütés (1849 február 13.)

Színben 4 gyalog század, 1 vértés osztály és egy fél lovas üteg volt elszállásolva. A csapatok aznap egy nehéz napi menetet tudtak a hátuk mögött. Kočička írásában hosszasan ostromozza az utóvédet. Miután az előre várható volt, hogy az ellenség folyamatosan üldözni fogja őket, szerinte természetes lett volna, hogy biztosítják a hadosztály védelmét. Ez pedig a helyzet komolyságának megfelelő lépésekkel lett volna megvalósítható, nem pedig felületes intézkedésekkel. Hibaként rója fel azt is, hogy alacsonyabb rangú tiszteknek adták át az intézkedés lehetőségét, így nem sok minden történt.

A helység balról és jobbról is hegyláncok közé van beékelve. A csapatok a hegyoldalakat biztosították, magán az úton kevés katonaság volt, a helység kerítésénél lövészállások voltak. A magyarok ezúttal is jobb terepismeretüket használták ki. Egy meredek hegyoldalon, ahol a császáriak nem tudtak lövegeket felállítani, több száz honvéd nyomult be a lakosság közreműködésével szinte észrevétlenül a lakóházakig, még mielőtt a völgyben a támadás megindult volna. 1849. február 13.-án reggel fél ötkor, még mielőtt bárki a még alvó katonákat felébreszthette volna, az említett faluszéli házaknál már mindenütt 15-20 fős ellenséges csoportok álltak. Hatalmas szerencse volt, hogy a trombitás éppen akkor adta meg a reggelihez hívó jelet, különben valószínűsíthető, hogy nem sokan éltek volna túl a támadást. A védekezésre senki sem gondolt, az egyetlen cél az ép bőrrel történő menekülés volt. A jobboldalra eső hegyeken át próbáltak menekülni, ahol a legkedvezőbb pillanatban feltűnt egy gyalogos egység. Eddig egy félreeső kis helységben voltak elszállásolva, és az első lövések zajára siettek ide. Az ő megjelenésük akadályozta meg az ellenséget a további üldözésben. A gyalogos századok vesztesége átlagosan 30-35 ember volt, ugyanez az arány a vérteseknél 61 fő, beleértve a lovakat és a felszerelést. A megmaradt egységek először Petribe vonultak, majd onnan reggel 7-kor tovább Tornaljára, miután már nem üldözték őket.

Az általunk figyelemmel kísért eseményekről említést találunk még Klapka György 1851.-ben Lipcsében, az Otto Wigand kiadónál megjelent „*Háború 1848-48-ben Magyarországon és Erdélyben*” című könyvében. Ír az 1849. február 8-án történt hidasnémeti csatáról, a színi rajtaütésről és a február 14-ei tornaljai harcokról. Az írások között megtaláljuk Dembinszky Görgeynek 1849 február 12-én Miskolcra küldött levelét, és Görgey 13-án Kassáról kelt válaszát, melyekben tájékoztatják egymást csapataik illetve a császáriak helyzetéről.

Klapka a csapatok helyzetének felvázolásakor megállapítja, hogy február 13.-án a Piller és Guyon vezette hadosztályok Schlicket üldözték már a tornai úton voltak, egészen Színig előrenyomulva. Klapka felsorolva Schlick visszavonulási lehetőségeit és kijelenti, várható volt, hogy az aggteleki hegyen át a Sajó-

völgybe, onnan pedig Tornalján át a Rimaszombatra vezető utat fogja választani, mert így kerülhetett a legkönnyebben kapcsolatba a császári fősereggel. Ha már egyszer Rimaszombatot elérte, akkor gyakorlatilag sikerült tervét megvalósítania. Az előőrsök már február 11-én átkeltek az aggteleki hegyen és megszállták Tornalját, a főtest 12-én, így már csak az utóvéd maradt a hegy másik oldalán Jósvafő, Petri és Szín településeken. Piller hadosztálya 13-án napfelkeltekor érte el Színt egy kemény menet után. Klapka is említést tesz az általa „spórolósnak” minősített védőállásokról. A váratlan támadással sikerült ijedelmet és kavargást előidézniük, az osztrákok minden irányba, a hegyek fele menekültek. 240 foglyot ejtettek. A szerencséseknek sikerült először Petribe, onnan pedig az aggteleki hegyen át menekülniük. Görgey a sikeres rajtaütés és az ellenség Aggtelek felé való kiszorítása után abbahagyta az üldözést, és ezzel császáriak számára megszűnt a bekerítés fenyegetettsége.

Kočička könyvének címlapja és Schlick tábornok ábrázolása